

V Вселенски събор в Цариград (553 г.)

Текстът на грамотите-покани до епископите за събора не е запазен.*

Петият вселенски събор се открил през май 553 г. в Цариград. Той не бил продължителен. Заседанията почнали на 5 май и продължили до 2-ри юни; те били всичко осем. Място на съборните деяния била църквата при епископските покои. Председател на събора бил Евтихий. Освен него присъствали и други видни лица: Домн Антиохийски, Теодор Аскида, Евстахий Йерусалимски, 6 западни епископи, а по-сетне 8. Всички отци били 151, а по-късно числото им пораснало до 164.

Планът на съборните занятия е подробно набелязан в посланието за откриването на събора. В него той изразил своята вяроност към станалите четири Вселенски събора и изложил възникването на въпроса за трите глави. Той разкрил работата си тъй, че като че ли несторианите и досега правели агитация, като не смеели да заявят пряко, разпространявали своите възгледи, с помощта на съчиненията на Теодор Мопсуестийски, Теодорит Кирски и Ива Едески. Императорът посочил, че той вече известил на епископите относно трите глави, и болшинството от тях се съгласило с едикта на императора. Сравнително дълго се спира императорът в посланието си за отношението на папата към трите глави. Обръщайки се към отците, императорът говори: Моля ви да разгледате, какво нечестиво е написал Теодорит против правата вяра и първия ефески св. Събор и против паметта на св. Кирил и против 12-те мъ глави и какво нечестиво е написал този същият Теодорит в защита на Теодор и Несторий и техните хули против св. Памет на Кирил. Молим тъй също да изследва и нечестивото послание, което написал Ива до персиеца Марий; в него съставителят му отрича, че Бог Слово станал човек и че св. Славна Приснодева Мария е Богородица.”

Императорът се докосва и до въпроса може ли да се осъждат еретиците и творенията им подир тяхната смърт; въпроса, разбира се, решава в положителен смисъл. (1)

Освен посланието на Юстиниан, на първото заседание били прочетени посланията на Евтихий и Вигилий и при последния било отправено тържествено посолство от 20 човека с трима патриарси начело, да го канят на събор. Вигилий отказал да се яви под предлог на болест. На 6 май депутацията отново се явила при Вигилий и повторила

молбата си. Този път папата посочил туй, че с него има много малко западни епископи и той не може да се яви на събора, но ще даде писмено решение на делото, за което той молел императора да му даде отсрочка от 20 дни. Депутатите му посочили, че той сам в писмото си до Евтихий обещал да се яви на събора; предлогът че западните епископи са малко нямал значение, понеже и на предишните събори имало малко западни; при това по въпроси на вярата, по които Изтокът и Западът трябва да бъдат единодушни, е решително без значение от къде и колко епископи са дошли. На 7-ми Май дошло третото посолство при папата начело с висшите сановници – *judices*. Вигилий пак не се съгласил да дойде на събора. На 9 май били прочетени изповеданията на вярата на епископите.

СПОР ЗА ТРИТЕ ГЛАВИ

Собствено, въпросът за трите глави се решавал на 12, 17, и 19 май. Отначало обсъждали въпроса за Теодор – прочели съмнителните места от неговите съчинения и символа му. След Теодор подхвърлили въпроса за обсъждане на Теодорит. Прочели четири глави от съчиненията му против анатематизмите на Кирил и някои откъси от други съчинения. Установило се че той се изразява еретично. С туй се завършило Петото заседание на 17 май. На 19 май, разглеждали посланието на Ива до Марий, което, разбира се, било признато за неправославно, “във всичко противно” (*per omnia contraria*) на Халкидонския орос. Преди да се произнесат съборните решения за трите глави, папа Вигилий, на 25 май отправил до императора съставения *Constitutum de tribus capitulis*, датиран на 14 май и е подписан от още 16 епископи. Папата осъждал еретическите места от съчиненията на Теодор, и понеже вече бил починал предоставял го на “Божи съд”. От осъждане на Теодорит и Ива папата се отклонил и даже възразявал против него, защото те анатемосали неисторианството и били приети от Халкидонския събор. В заключение папата забранява да се разсъждава за трите глави иначе, освен като той предписва в настоящия документ; а всичко допуснато несъгласно с него, той отменя с властта на апостолския престол. Но императорът даже на приел папския пратеник. В отговора на папата било казано, че ако неговият документ съдържа онова, което папата и преди е казал, този документ се явява явно излишен; ако ли пък съдържа нещо противно, то папата сам осъжда себе си. За този опит на папата: съобщил на отците на 7-то заседание (26 май), пратения от император квестор Константин. Заедно с това той представил 7 документа, доказващи виновността на папа Вигилий до императора Юстиниан и императрица Теодора, осъждането му от Рустик и Севастиян, писмата му до епископите Валентиниан Скитски и Аврелиан Арлски, клетвеноот обещание, което дал на императора, че ще съдекства за осъждането на 3-те глави, сакрата на император Юстиниан от 7 авг. 520 г. Въз основа на тия документи съборът признал папата за подлежащ на сваляне и изхвърлил името му от диптихите.

Окончателното постановление на събора било прочетено на 8-то заседание (21 юни):

“трите глави”, т.е. личността и съчиненията на Теодор, съчиненията (някои) на Теодорит и писмото на Ива до Марий – били анатемосани. На осмото заседание бил анатемосан и Ориген като еретик..... Въобще против догматически заблуждения били постановени 14 канона, по-голямата част, от които са буквално сходни с тия, които се намирили в на Юстиниан.

На Изток решенията на събора били посрещнати без протести. В болшинството си Римската църква не била съгласна с него. Тъй например Рустик и Феликс писали съчинения против събора. Вигилий и някои други единомишленици били заточени. На 8 дек. 553 г. Вигилий в писмо до Евтихий признавал своя протест против осъждането на трите глави за незаконен и повторил туй признание на 23 февр. 554 г. в специален *Constitutum*. Нему било позволено да се върне в Рим, но по пътя умрял в Сицилия.

Надеждите, които Юстиниан възлага на осъждането на трите глави, по отношение на Изтока не се оправдали. Както и по-рано монофизитите (особено яковитите), които воювали и се отделя рязко от господстващата Църква, която те считали за еретична, навсякъде на Изток имало много хора и общини, които поставяли Халкидонския събор под съмнение. Наричали ги “колебаещи се” (*haesitantes*). На почвата на разногласието между православни монофизити по целия Изток възниквали от време на време стълкновения, които не рядко свършвали с кървави безредици. Юстиниан отдавайки се все повече на своята страст към богословствуване, обработвал трактат за вразумяване на монофизитите. В самия край на царуването си, под въздействието на окръжаващите го хора се заинтересувал от въпроса, който разделил Александрийската църква – въпроса за тленността или нетленността на тялото Христово. Императорът клонял към страната на юлианитите. Като изложил учението за нетленността на тялото Христово в едикта на името на патриарха, той поискал от него подпис. Напразно патриарх Евтихий молил императора да оттегли назад своя еретичен едикт. Юстиниан стоял твърдо на своето. Той заточил патриарха в Амасия. За негов приемник бил поставен схоластикът Йоан. Но и той не бил склонен да приеме императорския едикт. С особена сила протестирал Александрийският патриарх Анастасий. Тежка участ очаквала новия Цариградски патриарх и патриарх Анастасий. Само смъртта на императора на 14 ноември 565 г. спасила Църквата от твърде сериозни вълнения.

Император Юстиниан II (565 - 578) предал на забравата току-що споменатия указ на Юстиниан и издал свой едикт за правата вяра с твърде предпазливи изрази и със забрана “да се препират за лица и слогове”. Монофизитите не приели едикта, понеже той не осъждал Халкидонския събор. Император Тиберий (578 - 582) удържал патриарсите Йоан и Евтихий да не преследват монофизитите, говорейки: стигат ми войните с персите. Император Маврикий (582-602) държал строго православието и всички четири патриаршески трона на Изтокимали свои предстоятели, които се

намирали във взаимно общение и единение с Римската църква.

След като Господ облякъл своите апостоли с божествена власт и пълномощия и им оставил като основен закон, под Неговото невидимо главенство чрез ръководството на Св. Дух да управляват в своето съборно единство основаната от Него Църква, те примерно, образцово осъществили това съборно начало в живота, устройството и управлението на Божията Църква в Иерусалим както в аспекта ѝ на Вселенската – в устройствено-управителните актове на избирането на ап. Матия, на учредяването института на седемте дякони и на Апостолския събор, така и в аспекта ѝ на обикновена християнска община – епископия под ръководството на св. Иаков Праведни при активното съдействие на иерусалимския презвитерум и на събранието на иерусалимските вярващи.

Понеже в първите три века липсвали условия посоченият вече от апостолите вселенски църковен събор да функционира, съборното начало действало в живота, устройството и управлението на Вселенската църква на първо време извънредно и, в някаква степен непонятно за обикновения човешки разум посредством единството на вярата, посредством самосъзнанието у християните, че са в сравнение с езичници и иудеи една нова социална величина, “трети род”, “нов народ”, посредством свързващо-обединителните функции на извънредните харизматически служения и чрез богатството на най-разнообразните форми на живо църковно обединение. От към средата на тази епоха и нататък съборното начало започнало да действа в живота, устройството и управлението на Вселенската църква посредством все по-ярко изразяващото се единство на епископата във факто на единодушното съгласие, непрекъснатата връзка и постоянното общение на епископите и активно съдействащия им клир и вярващ народ на дадена област в лицето поместния областен събор с – епископите и съдействащия им клир и вярващ народ на всички останали области. Така всъщност вселенското съборно църковно съзнание и воля, без наличността и действието на вселенски църковен събор, било през този период единствената върховна власт в цялата Вселенска църква.

През време на първите три века съборното начало действало в живота, устройството и управлението на древната църковна община – епископия и негов орган тек бил пълният общинен събор, чрез който при ръководна роля на епископа, клирът и вярващите участвали най – живо в църковния живот и всички били свързани един с друг като органи на едно тяло, като “една душа” и “едно сърце”. Така всъщност и тук съборното съзнание и воля на цялата църковна община били върховната видима власт в нея, висшият нейн авторитет!

Съборното начало действало през този период от време и в живота, устройството и управлението на по местната или областната църква и негов орган бил съборът – съборът на избраните от клира и вярващия народ, като облечени след това от Бога със специална власт и пълномощия чрез акта на хиротонията епископи при активното участие и съдействие на споменатия клир и вярващия народ на областта. Така всъщност съборното съзнание и воля на цялата поместна (областна) църква били единствената върховна видима власт и в нея висшият и авторитет!

В Христовата църква на земята: вселенската, областна или обикновена църковна община-епископия всякога през първите три века се е признавала и всякога е действала като висша църковна власт всъщност само съборът на цялата Църква в нейната пълнота.

Това място на събора в живота, устройството и управлението на Църквата се дължи, както бе посочено в увода, на тясната му връзка:

а/ с догматическото учение за Църквата;

б/ с основните нравствени начала на християнството;

в/ с важни съществени изисквания на практическия разум.

Според догматическото учение за Църквата, тя е богочовешки организъм, живо тяло с много членове. В нея, в нийния земен аспект, епископите-приемници и продължители на апостолското служене, бидейки носители в равна степен на висша духовна власт и пълномощия, са равни помежду си и са първи предпоставени нейни ръководители по силата на “согубата” благодат, с която са одарени чрез тайнството хиротония; клирът, бидейки по силата на своето тайнствено иерархическо свещенство вносител и упражнител на част от тези пълномощия, им съдейства; варващите, които чрез тайнствата кръщение и миропомазание са се “обрекли в Христа” и са получили дара на Св. Дух, в качеството си на “духовни” свещеници активно им сътрудничат.

б) Основните начала на християнската нравственост са свобода, братство, любов... Те правят вярващите да са постоянно всеобединени, братски сплотени и любовно всепроникнати, - да са винаги едно свободно единство в множествеността, да се чувстват “една душа” и “едно сърце”.

в) Накрай здравият практически разум на всички векове и народи утвърждава, че един човек може по-лесно да сгреша, отколкото мнозината. Дълбока истина е изразена в думите на св. Викентий Лерински, че онова, което навсякъде, винаги и от всички се приема, трябва да бъде отнесено към божествените установления.

Това е и причината, Църквата на първите три века да държи на събора; съборът на епископите при непременното и активно съдействие на клира и на миряните като единствена своя висша власт на земята, като свой единствен върховен авторитет.

Днешното време на засилено междуправославно единение, на стремеж на междуконфесионално сближение и на всехристиянско общение – насочва погледа ни назад към първите три века, когато единствено църковното съзнание и воля на цялата Църква в нейната пълнота са се считали като върховна власт в нея, като върховен неин авторитет и са действували чрез единствено компетентния висш орган на управление в нея – съборът.

Увлекателно обрисувал на Юстиниан перспективите на църковния мир, че императорът лесно се поддал на този съвет. “Достотъчно е, казвал той, да се произнесе анатема против Теодорит, Теодор и Ива, и църковният мир ще настане; монофизитите драговолно ще минат към Църквата и императорът ще се покрие с вечна слава.” Този съвет бил лесно приет от императора, понеже не виждал друга мярка за достигане на своята цел.

В 544 г. Юстиниан издал своя пръв едикт за трите глави, с който се анатемосвал Теодор Мопсуетски с неговите съчинения. Осъждали се също и съчиненията на бл. Теодорит в защита на Несторий и против Кирил и писмото на Ива Едески до Марий Персиец. Всички представители на църковната власт били длъжни да подпишат този указ. Но това не станало тъй лесно, както разчитал Юстиниан. Неговият указ предизвикал такива спорове и такова движение в Църквата, каквито Юстиниан не очаквал. Източните патриарси, след известно колебание, се съгласили с този указ и го подписали. Но Запад се отнесъл иначе към него. Той като един човек се вдигнал на борба с него. Особено

противодействие оказали африканските епископи. Започнала се дълга и уморителна полемика по повод на този указ.

Противниците на императорския указ за осъждане на трите лица се смущавали от следните обстоятелства. Тези лица били отдавна умрели и застанали пред Божия съд. В онова време те принесли със своята дейност голяма полза на Църквата. В частност бл. Теодорит и Ива Едески произнесли анатема против Несторий и били признати от Халкедонския събор за православни. Оттук само по себе си следва, че те са се отказали от тези свои съчинения, които написали в защита на Несторий, а следователно тези съчинения не трябва да им се поставят във вина. Що се отнася до Теодор Мопсуетски, в неговите съчинения, наред с погрешните мнения, имало много правилни съждения, общи с отците на Църквата. Осъждането му, мислили те, могло да докосне и тези св. отци, с които той еднакво мислил по разни въпроси. В своите доводи против осъждането на тези три лица, техните защитници, между другото, изяснили и задкулисната страна на въпроса, възбуден от монофизитите. Те направо посочили, че с осъждането на трите глави монофизитите се стремили не само да умаловажат, но и съвсем да премахнат всяко значение на Халкедонския събор, който бил допуснал грешки. Определенията за Халкедонския събор, писал един от защитниците на трите глави, Фулгенций Феранд, дякон картагенски, не могат да останат твърди, ако се докосне макар една част от него. Ако някой иска да поклати едно определение на събора, той ще разклати всичките му определения. Ако някой не одобрява част от съборната дейност, има опасност да не одобри и целия събор: малко квас заквасва цялото тесто (1 Кор. V, 6). Като защитавали трите глави, западните епископи при това решително се изказвали и против правото на императора да се меси в догматическите спорове. “По-добре е светската власт, казвали те, да си гледа своята работа. Ако държавните работи не се пренасят в Църквата, то как църковните работи могат да се пренасят в двореца?”

Император Юстиниан бил смутен от този отпор на западните епископи. Но той решил да въздейства на папата и да го привлече на своя страна. Папа Вигилий бил повикан в Цариград (547 г.). Поласкан при двора, обкръжен с почести, папата все пак решително се изказал против осъждането на трите глави и даже отлъчил от Църквата цариградския патриарх Мена, който отговорил на папата със същото. Но Вигилий не се отличавал с устойчиви убеждения. Дали ласките, заплашванията или обещанията на императорския дом са му подействали, но той се съгласил с осъждането на трите глави. Това, обаче, предизвикало изблик на недоволство между западните епископи. Африканските епископи свикали събор (550 г.) и отлъчили Вигилий от Църквата, додето той не се покае. Силно възбуждане против папата имало и в Илирия и Галия. Вследствие на това папата оттеглил назад своето осъждане на трите глави. Боейки се от насилие от страна на императора, той се скрил в храма “Св. Евтимий”, като свещено убежище (в Халкедон). В този храм папата останал цял месец и оттам водил преговори с императора и излязъл оттам само тогава, когато получил уверение в своята

безопасност. Но склонност за осъждане на трите глави не проявил и сега. Между това полемиката на западните епископи против указа на Юстиниан силно намалила неговото значение. За да отслаби силата на доводите на своите противници, императорът обнародвал в 551 г. нов едикт за трите глави. По същество той не се различавал от първия, но в него заема много място полемическият елемент, насочен срещу защитниците на трите глави. В него подробно са разгледани всички доводи, които те са привели в защита на осъдените лица. Но и след този едикт работата не тръгнала към желаната цел.

При това положение оставало да се прибегне към отдавна вече изпитаното средство – да се свика вселенски събор. Забъркалият се в противоречия папа Вигилий сам предложил тази мярка на императора. Опасявайки се папата да не би пак със своите клатушкания пак да заплете работата, Юстиниан взел от него задължение, потвърдено с клетва върху гвоздеите на Св. Кръст и Евангелието, че няма да отива против неговите намерения. В 553 г. в Цариград бил открит V – ият вселенски събор. На него присъствали 165 епископи, но от западните били само петима африкански епископи. Могло да се очаква, че това ще бъде първият събор при личното участие и даже под председателството на римския епископ. Но това не се случило. Макар Вигилий и да дал обещание на императора, че не ще действа против него, все пак отново успял да промени своето мнение. Поради това, бояйки се да не остане в малцинство и да бъде безсилен свидетел на тържеството на своите противници, той, въпреки трикратната и настойчива покана да се яви в събора, отказал да отиде. Ту се оправдавал с болестта си, ту с малобройността на западните епископи, ту предлагал за разглеждане на делото да се състави комисия от равно число източни и западни епископи. Накрая молил да решават без него, обещавайки, че може да се присъедини отпосле към съборното решение. Съборът станал без папата, под председателството на цариградския патриарх Евтихий.

Отците на събора подробно се запознали със съчиненията на Теодор Мопсуетски, със съчиненията на бл. Теодорит, насочени срещу Кирил и в защита на Несторий, и с писмото на Ива до Марий. Съборното определение било взето в духа на императорските едикти. Теодор Мопсуетски бил осъден с всичките си съчинения като еретик-несториянец. Но осъждането не засегнало Ива и Теодорит, понеже били признати от Халкедонския събор за православни. Осъдени били само онези техни съчинения, от които в същност те сами се отказали, когато на Халкедонския събор анатемосали Несторий. Заедно с това била потвърдена светостта и неприкосновеността на решенията на първите четири събора. Одобрени били и указите на императора относно църковните работи.

След свършване на събора, императорът утвърдил съборните определения.

Несъгласните с тях епископи изпратил на заточение. Изпратен бил на о. Проконис и сам Вигилий. Но той с особена грамота признал определенията на събора и бил изпратен с дарове от Цариград. Обаче на Запад дълго време не могли да се помирят с определенията на V-ия събор. Цял век след събора там се намирали защитници на трите глави. С тях водил борба в края на IV-ия век папа Григорий Велики. Едва след Григорий авторитетът на V-ия вселенския събор се затвърждавал в цялата Църква наред с първите вселенски събори.